

Protokoll för vid besök hos Kriminalvården, häktet Uppsala, den 10–12 januari 2012

Inledning

På uppdrag av chefsjustitieombudsmannen Cecilia Nordenfelt besökte biträdande enhetschefen Gunilla Bergerén, tillsammans med föredragandena Elisabeth Sjöblom och Lars Olsson, den 10-12 januari 2012 Kriminalvården, häktet Uppsala. Byråchefen Per Lagerud deltog den 10 januari. Besöket var förankrat genom telefonsamtal med tf kriminalvårdsinspektör Kristina Gimmell den 9 januari.

Parallellt med besöket genomfördes ett besök vid Polismyndigheten i Uppsala län, arresten Uppsala (dnr 117-2012).

Bakgrund

Justitieombudsmännen har enligt lagen (1986:765) med instruktion för Riksdagens ombudsmän (JO-instruktionen) tillsyn över dem som utövar offentlig verksamhet för att tillse att dessa följer lagar och andra författningar samt i övrigt fullgör sina åligganden. JO:s tillsyn omfattar bl.a. Kriminalvården. Ombudsmännen ska särskilt tillse att domstolar och förvaltningsmyndigheter i sin verksamhet iakttar regeringsformens regler om saklighet och opartiskhet och att medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter respekteras i den offentliga verksamheten.

Av 5 a § i JO-instruktionen framgår att justitieombudsmännen därutöver fullgör de uppgifter som ankommer på ett nationellt besöksorgan enligt det fakultativa (frivilliga) protokollet den 18 december 2002 till Förenta nationernas konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Opcat).

Syftet med det fakultativa protokollet är att upprätta ett system för regelbundna besök, genomförda av oberoende internationella och nationella organ, på platser där personer hålls frihetsberövade, för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Besökets genomförande

Besöket inleddes med att JO:s medarbetare togs emot av personal från Kriminalvården och polismyndigheten för ett möte i polisens lokaler i huset Blanka där både häktet och polismyndigheten är lokaliserade. Från Kriminalvårdens sida deltog Magnus Harrysson, tillförordnad kriminalvårdschef samt Erling Wicklund, tillförordnad kriminalvårdsinspektör.

Därefter förevisades polismyndigheten och arresten vid en rundvandring. JO:s medarbetare granskade arrestant- och omhändertagandeblad hos polismyndigheten och samtal fördes med personal hos polisen och Kriminalvården och intagna på arresten. Dagen efter förevisade Kriminalvården häktet Uppsala och samtal fördes med personal, medarbetare i NAV (Nämnden för Andlig Vård) samt med intagna.

Besöket avslutades med en sammanfattande genomgång med Magnus Harrysson, Erling Wicklund och Kristina Gimmell. Dessa närvarade även vid slutgenomgången för besöket hos Polismyndigheten i Uppsala län.

Iakttagelser m.m. under besöket

Arresten Blanka

Arresten Blanka Uppsala är belägen i direkt anslutning till häktet Uppsala. Kriminalvården har slutit ett avtal med polismyndigheten med innebörden att Kriminalvården sedan december 2008 har ansvaret för driften av arresten Blanka (ärende AA-253-6178/08).

Arresten Blanka har åtta anhållningsceller och åtta tillnyktringsceller. Arresten Blanka bemannas av Kriminalvården med två arrestvakter dygnet runt, ensamarbete förekommer inte. Ett vakthavande befäl på häktet finns att tillgå dygnet runt. Incidentrapportering för händelser i arresten registreras i Kriminalvårdens incidentrapporteringssystem ISAP. Det sker ingen rutinmässig rapportering till polismyndigheten avseende incidenter i arresten, t.ex. suicidförsök. För en beskrivning av iakttagelser rörande arresten i Uppsala se protokollet för besöket vid Polismyndigheten i Uppsala län (dnr 117-2012).

Organisation m.m.

Häktet Uppsala – tidigare känt som häktet Uppsala Blanka - öppnade 2004. År 2008 besökte FN:s underkommitté för att förebygga tortyr (Subcommittee on the Prevention of Torture, SPT) häktet (rapporten från SPT:s besök i Sverige återfinns på http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/spt_visits.htm).

Häktet har 50 platser fördelade på tre avdelningar. Sammanlagt arbetar drygt 50 personer i häktet och arresten, merparten kriminalvårdare. 532 personer skrevs in i häktet 2011.

Häktet har tre avdelningar, där avdelning C (12 platser) är en gemensamhetsavdelning, dvs. för intagna utan restriktioner, och avdelning A (24 platser) är en avdelning för intagna med restriktioner. Avdelning B (14 platser) är

en blandad avdelning som tar in intagna med restriktioner samt intagna utan restriktioner som av olika anledningar inte kan (pga. exempelvis platsbrist i avdelning C eller av ordningsskäl) eller vill (t.ex. pga. att de är misstänkta för sexualbrott) vara med i gemensamheten. Ungdomar under 21 år placeras i regel inte på gemensamhetsavdelningen.

Bemötande och bemanning

Det framkom inga uppgifter om att intagna på häktet utsatts för våld, övergrepp eller kränkande behandling. Intagna framhöll att de behandlades väl, men även att de som var häktade med restriktioner hade mycket begränsad kontakt med personalen. Ofta träffade de intagna på avdelning A bara personal när måltidsbrickor lämnades och hämtades. Från personalens sida framfördes att personalsituationen kunde vara ansträngd dagtid vilket fick till följd att klientnära och isoleringsbrytande arbete blev lidande.

Häktet har alltid en bemanning på tre personer nattetid (två personer som arbetar i centralvakten samt ett vakthavande befäl). Det gör det möjligt att öppna dörrar till bostadsrummen även nattetid utan att särskilt kalla in personal eller polis.

I samtal med personal framkom att de ser verksamheten som mycket mer klientinriktad idag än när häktet öppnades 2004. Alla intagna tilldelas en kontaktman och det finns även en särskild ungdomskontaktman för intagna under 21 år, liksom en heltidsanställd uppsökare. Det finns en klienthandläggare som arbetar halvtid som BOS-ombud (brottsoffersluss). Enligt personalen har även kompetensen att avvärja konflikter i häktet höjts under senare år.

Kost

Maten lagas på anstalten Salberga och värms på häktet. En person arbetar heltid i köket på veckorna, på helgerna värmer personalen maten i portionslådor. Frukost börjar serveras från klockan 07.45, lunch från kl. 11 och middag från klockan 16. Intagna uppmanas att ta extra bröd vid middagsserveringen för egna kvällsmål då det inte serveras någon mer mat fram till frukost. Det framfördes synpunkter från intagna på att portionerna på helgerna var för små.

Bostadsrum och gemensamma utrymmen

Det finns två handikappanpassade bostadsrum med egna duschar, ett på avdelning A och ett på avdelning B. I övrigt ser bostadsrummen likadana ut: en brits, ett skrivbord, en pall (fastskruvad i väggen), en hylla, en tv vid foten av britsen, en toalett. Vårdare kan justera vinkeln på persiennerna i fönstret och därmed dagsljusinsläppet.

Mellan avdelning A och B finns en observationscell med anslutande toalett. Den enda inredningen är en säng. I ett rum bredvid kan vårdare sitta för att ha sekundbevakning genom ett fönster. Bältesläggning är möjlig men sker enligt uppgift från häktespersonalen mycket sällan.

Avdelning B saknar gemensamma utrymmen och därför nyttjas de gemensamma utrymmena på avdelning A också av intagna på avdelning B. På avdelning A finns ett motionsrum med en motionscykel och en styrketräningsmaskin samt två så kallade videorumm där intagna kan se på film eller spela tv-spel. Rummen används även för samtal med intagna med restriktioner. I det ena videorummet finns en crosstrainer. Det andra videorummet används även som andaktsrum.

Det finns inte möjlighet att låta alla 38 intagna på avdelningarna A och B att använda motionsrummet varje dag. De intagna får därför möjlighet att träna varannan dag – jämna rumsnummer på jämna datum, udda rumsnummer på udda datum. Intagna på avdelning B som inte har restriktioner kan träna tillsammans i par. Gemensamhetsavdelningen C har ett allrum med bord, stolar och tv, ett gym samt en verkstadslokal.

Möjlighet till utomhusvistelse

I denna del antecknas inledningsvis följande. Vid SPT:s besök i Sverige 2008 anmärkte kommittén att utrymmena för utomhusmotion för intagna med restriktioner var ganska små, utan någon slags utrustning och ”of an oppressive nature” vid samtliga häkten som kommittén hade besökt, däribland häktet Uppsala. Kommittén rekommenderade att utomhusutrymmen för intagna med restriktioner görs större och erbjuder möjligheter till tillräcklig fysisk motion. Se SPT:s rapport från besöket i Sverige 2008, CAT/OP/SWE/1 p.128-129 och 164.

För intagna med restriktioner eller som vill gå ensamma finns åtta tårtbitsformade (smala med höga väggar) promenadgårdar på taket. Promenaden övervakas av vårdare via övervakningskamera. Den intagne åker själv hiss till våningsplanet för promenaden och går själv ut på en av de åtta promenadgårdarna. De innersta meterna av promenadgårdarna har tak som ger skydd för nederbörd, övriga taket är gallerförsatt. Det går att få en bild av omgivningarna genom att titta igenom en rad hål, något större än en femkrona, som är borrarade i ögonhöjd på väggen i tårtbitens framkant.

På den större gemensamma promenadgården, som även den ligger på taket, kan upp till 14 intagna vistas samtidigt. Det finns skydd för väder och vind över delar av gården.

Sysselsättning och vistelse i gemensamhet

På avdelningen C bedrivs lättare produktions- och förpackningsarbete. De intagna tjänar 110 kr i veckan på arbetet. Det är även möjligt att få cellarbete, också för intagna med restriktioner. Några intagna med restriktioner kan även få jobb som städare eller tvättare.

På gemensamhetsavdelningen C är regeln att gemensamheten varar mellan klockan 9 och 16. Avdelningen är uppdelad i två grupper, där den ena gruppen har verkstadsarbete mellan 9 och 11.30 medan den andra har gemensam promenad och

möjlighet till att spela kort e.d. i grupp. De intagna kan samsitta under lunchen. På eftermiddagen byter de två grupperna plats.

Intagna på B-avdelningen som inte har restriktioner kan gå gemensam promenad på den stora promenadgården. Om en intagen utan restriktioner inte kan placeras i gemensamheten på avdelning C fattas vanligen inget särskilt beslut om avskildhet.

Isoleringsbrytande åtgärder

Häktesledningen upplyste om att häktet inte når Kriminalvårdens mål att en intagen med restriktioner ska ha minst två timmars vistelse utanför bostadsrummet (inklusive promenad) dagligen (se Kriminalvårdens verksamhetsplan 2011, dnr 51-2011-001451, s. 21). Fram till 2005 kunde intagna med restriktioner i häktet träffa Röda Korset men nu krävs en särskild lätnad i restriktionerna för sådana besök.

Sedan en tid tillbaka äger ett möte rum varje vecka där kriminalvårdsinspektör, vakthavande befäl, sjuksköterska, klienthandläggare och uppsökare har en suicidpreventiv riskbedömningsgenomgång av samtliga intagna.

Uppsökaren har i uppdrag att föra motiverande samtal med intagna om missbruksfrågor. Rutinen i häktet är att söka upp alla intagna, även sådana som inte uppger att de har ett missbruk. Under 2011 förde uppsökaren samtal med 236 intagna, vanligtvis den andra dagen efter ankomst.

Samsittning

I denna del antecknas inledningsvis följande. I häkteslagen (2010:611) 2 kap. 5 § återfinns huvudregeln att en intagen ska ges möjlighet att vistas tillsammans med andra intagna under dagtid. I Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för häkte (KVS 2011:2), återfinns ett allmänt råd till bestämmelsen. Det lyder:

Så kallad samsittning, dvs. att en intagen under viss tid på dagtid vistas tillsammans med någon annan eller andra intagna i ett bostadsrum, utgör inte gemensamhet om samsittning endast kan erbjudas med en annan intagen. Om gemensamhet inte är möjlig bör övervägas om samsittning kan erbjudas för att undvika att en intagen måste vistas helt ensam.

Samsittning mellan en man och en kvinna bör endast vara aktuell om de är närstående.

Som framgår ovan är samsittning en isoleringsbrytande åtgärd som kan vara aktuell för såväl intagna med restriktioner som intagna utan restriktioner. I häktet Uppsalas informationsblad till häktade uppges emellertid under rubriken Samsittning att ”Du får samsittning med annan intagen om du ej har restriktioner och det bedöms vara lämpligt. Samsittning får ske kl. 09.00 – 16.00.”

Information till intagna i häktet

I denna del antecknas inledningsvis följande. Enligt häktesförordningen (2010:2011) 2 § ska varje intagen i anslutning till att han eller hon tas in i en förvaringslokal informeras om verkställighetens innebörd på ett språk som han

eller hon förstår. Sådan information ska också lämnas vid andra tillfällen så snart det finns anledning till det.

Vid sitt besök i Sverige 2008 rekommenderade SPT att intagna systematiskt ges information om sina rättigheter och de föreskrifter och regler som gäller i häktet. Informationen bör ges på ett språk som den intagne skäligen kan antas förstå (CAT/OP/SWE/1, p. 155). I sitt svar till SPT från januari 2009 anförde regeringen att Kriminalvården då höll på att ta fram ett dokument att ges till alla intagna vid ankomsten i häktet. Dokumentet skulle översättas till flera språk (CAT/OP/SWE/1/Add.1, p. 16).

Intagna vid häktet får ett ankomstsamtal. Enligt häktet tar samtal med nyanlända personer som inte talar svenska oftast längre tid för att man ska försäkra sig om att de har förstått informationen. Om inte språkkunnig personal finns tillgänglig används telefontolk.

Intagna får vid ankomst dokumentet Information: Anhållna och häktade Häktet Uppsala Blanka liksom Kriminalvårdens broschyr Information till häktade (2011). Den skriftliga information som finns tillgänglig på andra språk är från 1993 (översättningar av Kriminalvårdsstyrelsens broschyr Anhållen eller häktad).

Häktet har även en särskild tv-informationskanal rullar en informationsfilm med text och ljud på svenska och engelska som intagna kan titta på i det egna bostadsrummet.

Kontakt med omvärlden

I denna del antecknas inledningsvis följande. Enligt häkteslagens 3 kapitel 1 § får en intagen ta emot besök i den utsträckning det lämpligen kan ske. Besök får vägras om det kan äventyra säkerheten på ett sätt som inte kan avhjälpas genom kontroll i enlighet med häkteslagens 3 kapitel 2-3 §§ (övervakning; besöksrummet är utformat på ett sätt som omöjliggör överlämnandet av föremål; besökaren genomgår kroppsvisitering eller yttlig kroppsbesiktning). En intagen får vidare stå i förbindelse med en annan person genom elektronisk kommunikation (t.ex. telefon) i den utsträckning det lämpligen kan ske. Kommunikation får vägras om den kan äventyra säkerheten på ett sätt som inte kan avhjälpas genom avlyssning.

I informationsbladet som delas ut till intagna står att intagna som inte har restriktioner kan låna en bärbar telefon och ringa via Kriminalvårdens telefonsystem INTIK. Personen som den intagne vill tala med meddelar sitt samtycke på en särskild blankett. Intagna med restriktioner ansöker om att få ringa på en annan blankett. Om åklagaren godkänner samtalet kan det genomföras under bevakning av polis. Obevakade besök kan enligt informationsbladet till intagna äga

rum varje dag i veckan, medan bevakade besök bara sker på tisdagar. Intagna gör en ansökan på en särskild blankett.

Brottsoffersluss

År 2010 gav Kriminalvården Region Mitt ett uppdrag till häktet Uppsala, liksom övriga häkten i regionen, att utveckla sina verksamheter i syfte att förhindra destruktiva kontakter mellan intagna och brottsoffer. Enligt Region Mitts dokument *Brottsoffer i fokus 2010* har regionen sett ett behov av att arbeta konsekvent med frågor om besöks- eller telefontillstånd oavsett var en intagen befinner sig. I dokumentet nämns även Kriminalvårdens uppdrag att arbeta för barns bästa som ett skäl till att ha fokus på brottsoffer.

Dokumentet *Verksamhetsbeskrivning BOS Häktet Uppsala* beskriver organisation och arbetsmetod för brottsofferslussarbetet. I korthet sägs följande om metoden för brottsofferslussarbetet.

BOS-ombudet har ett samtal med intagna misstänkta för sexualbrott eller våldsbrott mot personer i nära relation inom en vecka efter ankomst. Vid samtalet får den intagne information om att Kriminalvårdens definition av brottsoffer inte bara omfattar målsägande utan även barn, föräldrar och anhöriga som upplevt eller bevittnat övergrepp samt ”presumtiva offer” som nya partnerrelationer och styvbarn. Vidare får den intagne information om att den vanliga samtyckesblanketten inte ska användas för besöks- eller telefontillstånd till brottsoffer, liksom om Kriminalvårdens skyldighet att göra s.k. orosanmälan till socialtjänsten vid misstanke om att barn far illa. – Om den intagne säger sig ha för avsikt att kontakta någon i brottsofferpersonkretsen kontaktar BOS-ombudet personen för att informera om häktets rutiner och möjligheter till stöd för brottsoffer. – Om en ansökan om telefontillstånd eller besök lämnas in av den intagne, eller offret eller om en intagen med restriktioner fått bifall av åklagaren till kontakt med privatperson, inleds en brottsofferutredning. Utredningen syftar till att kartlägga hur brottsoffret kommer att påverkas av kontakt med den intagne. Yttrande från socialtjänsten inhämtas om barn är inblandade. – Eventuella besök bör endast ske då klienten kan erhålla behandling för sin våldsproblematik. Under häktetiden beviljas besök endast undantagsvis och om det främjar brottsoffret och syftet med besöket är klarlagt och tydligt för alla parter. Besöken är då bevakade. – Dokumentation ska ske i Kriminalvårdens klientadministrativa system (KLAS).

I samtal med häktet framgick att intagna som är häktade eller dömda för sexualbrott eller våldsbrott mot personer i nära relation kan nekas besökstillstånd eller telefontillstånd av Kriminalvården även om åklagare, polis samt personen den intagne vill ha kontakt med samtycker till kontakten. I det fall beslut fattas skulle grunden för avslaget vara att besöket eller telefonsamtalet skulle äventyra säkerheten i häktet (se häkteslagen 3 kap. 1 § och 4 §). Enligt personal är beslut sällsynta eftersom den intagne ofta drar tillbaka sin ansökan efter en muntlig genomgång om vad beslutet skulle innebära.

Hälso- och sjukvård

I häktet finns en sjuksköterska på heltid och en på deltid. De tjänstgör båda på dagtid vardagar. Häktet har två läkare knutna till sig, en somatiker som tjänstgör två timmar i veckan och en psykiatriker som tjänstgör tre timmar i veckan.

I samband med att en person skrivs in i häktet får den intagne fylla i en hälsodeklaration och lämna uppgifter om sjukdomar, medicinering, missbruk och om kontakt önskas med sjuksköterskan. Väntetiden för att träffa sjuksköterskan varierar beroende på sjuksköterskans bedömning av den intagnes behov.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare redogjorde för iakttagelser under besöket avseende situationen för intagna med restriktioner och isoleringsbrytande åtgärder. Avseende frågan om beslut när intagna med restriktioner inte kan placeras i gemensamhet hänvisades till protokollet för besöket vid häktet Karlstad den 27-28 oktober 2011 (dnr 5033-2011).

Häktesledningen anförde att frågan om hur intagna utan restriktioner kan nekas gemensamhet var föremål för diskussion i kvalitetsråd i Kriminalvårdens Region Mitt. Vidare anförde häktesledningen att man har arbetat intensivt gentemot åklagare med frågor om samsittning. Som ett gott exempel nämndes en åklagare som i ett beslut rörande restriktioner gav ett specifikt undantag som gjorde det möjligt för två målskamrater att ha samsittning om det inte var med varandra.

(Vad gäller frågan om information till häktade på andra språk framkom i samtal med häktet den 4 april 2012 att översatta versioner av Kriminalvårdens informationshäfte Information till häktade nu finns tillgängliga i häktet. I den mån att broschyren finns på rätt språk kommer den att delas ut till den intagne i samband med ankomstsamtalet.)

Jag har tagit del av protokollet. Jag kommer inom ramen för ett särskilt upplagt initiativvärende utreda frågan om Kriminalvårdens arbete med brottsoffersluss i häkte.

Cecilia Nordenfelt
ChefsJO